

УДК 339.9:332.1

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ
РІВНІ ТА НАПРЯМИ ЇХ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ****Капталан С.М.***Одеський державний аграрний університет*

В статті досліджено поняття «зовнішньоекономічна діяльність», визначено розбіжності його трактування у нормативно-правових документах, узагальнено поняття «зовнішньоекономічна політика». Визначено поняття «політика зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні», як цілеспрямовану діяльність на розвиток: внутрішньої і зовнішньої політики регулювання зовнішньоекономічних зв'язків в регіонах країни, співробітництва в системі світового господарства, міжнародної торгівлі товарами та послугами, міжнародних коопераційних зв'язків в галузі виробництва, руху капіталів та іноземних інвестицій, міжнародної міграції робочої сили, обміну в галузі науки та техніки, валютно-фінансових та кредитних відносин та економіки, збереження екології і зростання добробуту населення на кожному регіональному рівні. Обґрунтовано та окреслено процеси глокалізації, які передбачають взаємоузгодження модернізації локальних культур із глобальною мультикультурною цивілізацією, де відбувається конструктивне співробітництво та взаємозбагачення культур в рамках регіонів. Визначено напрями розвитку, зокрема: обґрунтовано необхідність створення Комісії з питань розвитку регіонів України та посилення і дотримання умов сталого розвитку, а саме: посилення уваги на здоров'я і гармонійний стан населення; розвиток і збереження довкілля; задоволення потреб населення; подолання бідності в регіонах країни; вилучення або обмеження виробництва та споживання, які заважають розвитку регіону.

Ключові слова: зовнішньоекономічна політика, зовнішньоекономічні зв'язки, регіональні рівні, регіон, глокалізація, сталий розвиток

UDC 339.9: 332.1

**THEORETICAL ASPECTS OF THE POLICY OF FOREIGN
RELATIONS AT THE REGIONAL LEVEL AND AREAS OF
DEVELOPMENT IN UKRAINE****Kaptalan S.***Odessa State Agrarian University*

In the article the definition of the «foreign economic activity»; the differences of its interpretation with legal documents are identified; the term «foreign economic policy» is generalized. The concept of the «foreign economic policy at the regional level» is defined as the purposeful activity to develop: internal and external policy of the

foreign economic relations regulation in the regions; cooperation in the world economy; international trade of goods and services; international cooperation in production, movement of capital and foreign investment spheres; international labor migration, exchange of experience in science and technology, monetary and credit relations, economics, ecology and conservation of the welfare of the population at each regional level. The glocalization processes which provide harmonization of the local cultures modernization with the global multicultural civilization are disclosed. The directions of development are identified, these are: the necessity of the Ukraine Regions Development Committee creation. The sustainable regions development includes: the increased attention to the health of the population; the development and preservation of the environment; the satisfaction of the needs of population; the fighting with the poverty in the regions; the decreasing of production and consumption if they provide negative effects to the regions development.

Keywords: foreign economic activity, foreign economic policy at the regional level, region, glocalization, sustainable development

Актуальність проблеми. Вхідження України у світовий економічний простір супроводжується змінами в усіх сферах суспільного життя. Вітчизняна економіка, яка із вступом до СОТ ще більше інтегрувалася у світову, не витримує глобальної конкуренції. У таких умовах виникає потреба у формуванні ефективної зовнішньоекономічної політики держави, зокрема регіонів, з урахуванням складних економічних змін, що відбуваються у світі. Науковці і практики з різних галузей знань намагаються сформувати концепції, стратегії, програми, у яких обґрунтовується логіка, спрямованість, характер і темпи перетворень національної економіки, які зможуть забезпечити науково-технологічний прорив в економіці й добробут населення. Значна увага в таких документах надається зовнішньоекономічній політиці, однак проблемам формування політиці зовнішньоекономічним зв'язкам на регіональному рівні приділено мало уваги, що потребує дослідження, визначення ключових понять та теоретичного обґрунтування.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання забезпечення реалізації зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні серед вітчизняних науковців висвітлено в науковому доробку В.Л. Абрамов, Балабанов І.Т. А.Ю. Брегеда, О.П. Гребельник, О.А. Єрмакова, М.І. Дідківський, Ю.Г. Козак, Б.М. Одягайло, Л.М. Пісьмаченко. Однак, немає чіткого визначення поняття «політика зовнішньоекономічних

зв'язків на регіональному рівні», особливості її формування знаходяться у сфері наукового дослідження, що свідчить про актуальність обраної теми.

Метою роботи є узагальнення сутності зовнішньоекономічної політики, визначення сутності політики зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні України, окреслення поняття регіону та визначення напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні.

Викладення основного матеріалу дослідження. Економічний стан країн світу переважно визначається обсягом та структурою її зовнішньоекономічних зв'язків. Для України та її регіонів такий фактор має домінантне значення, оскільки в умовах сталого скорочення внутрішнього попиту на промислову продукцію, зовнішня торгівля практично залишається єдиним вагомим чинником оздоровлення національної економіки та джерелом надходження валютних ресурсів, вкрай необхідних для придбання товарів та модернізації й структурної перебудови виробництва.

Поняття зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) з'явилося в Україні із початком системних перетворень, обумовлених проголошенням незалежності. Зокрема, були здійснені заходи, спрямовані на суттєву лібералізацію експортно-імпорتنих операцій у країні, розширення прав підприємств і організацій у господарській діяльності.

Завдання, що постають перед урядами при регулюванні економіки, визначаються загальними закономірностями функціонування сучасних ринкових систем і конкретними потребами та умовами країни, а саме: забезпечення сталого економічного зростання з метою підвищення добробуту та соціального розвитку населення; здійснення ефективної трансформації економічної системи країни з метою підвищення результативності і гнучкості її інститутів; проведення зовнішньоекономічної політики, яка забезпечує захист національних інтересів.

Зовнішньоекономічні заходи мають бути сумісними із загальним політико-економічним та суспільно-політичним ладом у суспільстві. Певні зовнішньоекономічні цілі можуть розглядатися тільки як засіб або проміжна мета для досягнення стратегічних загальнодержавних цілей [7, с. 36].

Трактування цього поняття наведено у нормативно-правових актах, зокрема: Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність»

визначено: зовнішньоекономічна діяльність - діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [11].

У Господарському кодексі наведено дещо інше визначення, зокрема: зовнішньоекономічна діяльність є господарською діяльністю суб'єктів господарювання, яка у процесі її здійснення потребує перетинання митного кордону України майном та/або робочою силою» [4]. Розбіжності у трактуваннях, які визначені нормативними документами призводять до неможливим віднести до зовнішньоекономічної діяльності відносини між іноземними та вітчизняними суб'єктами, коли обидва знаходяться на території іноземної держави або на території України, а тому перетин кордону при співробітництві між ними може не відбуватися. Враховуючи це, можемо стверджувати, що визначення, наведене в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ширше й точніше відображається суть зовнішньоекономічних відносин.

Очевидно, що визначення зовнішньоекономічної політики у нормативно-правових документах немає, хоча такий термін існує.

В економічно-політичній літературі науковці трактують поняття «зовнішньоекономічна політика» по різному, деякі з них наведено в табл.1.

Таблиця 1. Трактування поняття «зовнішньоекономічна політика» в економічній літературі

Джерело	Інтерпретація
В.Л.Абрамов [1, с. 237].	зовнішньоекономічна політика - це цілеспрямована діяльність держави та її органів з визначення режиму регулювання зовнішньоекономічних зв'язків і оптимізації участі країни у міжнародному поділі праці
О.П. Гребельник [6, с. 10].	зовнішньоекономічну політику визначено як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо реалізації економічного потенціалу країни на зовнішньому ринку та задоволення власних потреб за рахунок товарів і послуг іноземного виробника
М.І.Дідківський [7, с. 36]	зовнішньоекономічною політикою передбачено політичне оформлення міжнародних економічних зв'язків країни
Л.М.Пісьмаченко [14, с. 36].	зовнішньоекономічна політика – це діяльність державних законодавчих та виконавчих органів, спрямована на формування ефективних економічних відносин держави на міжнародній арені

З викладеного вище та зважаючи на всезростаючий вплив зовнішньоекономічної політики в умовах поглиблення світових інтеграційних процесів на національну економіку можна зробити висновок, що зовнішньоекономічна політика держави - це цілеспрямована діяльність, яка спрямована на розвиток внутрішньої і зовнішньої політики держави через застосування механізмів регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, що спрямоване на ефективне співробітництво в системі світового господарства з дотриманням національних економічних інтересів і безпеки громадян, передбачає послідовність, економічну самостійність і державний суверенітет України та гарантує динамічний розвиток економіки і зростання добробуту населення.

Зовнішньоекономічні зв'язки являються історичною та економічною категорією. Як історична категорія зовнішньоекономічні зв'язки являються продуктом цивілізації. Вони виникають з появою держав та розвиваються разом з ними. Як економічна категорія зовнішньоекономічні зв'язки представляють собою систему економічних відносин, які виникають при русі ресурсів всіх видів між державами та економічними суб'єктами різних країн. Ці двосторонні відносини охоплюють всі сфери економічного життя держави і перш за все його виробничу, торгівельну, інвестиційну та фінансову діяльність [2, с. 37].

В літературі термін «державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків», розуміють сукупність методів і інструментів впливу на економічні відносини між країнами відповідно до державних і національних інтересів, цілей, завдань, що застосовуються державними органами і службами [15, с. 213].

Отже, за результатами проведено аналізу літературних джерел, узагальнено, що зовнішньоекономічна політика відображає сутність політики зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема регіонів, автором визначено як цілеспрямована діяльність, яка спрямована на розвиток внутрішньої і зовнішньої політики регулювання зовнішньоекономічних зв'язків в регіонах країни, співробітництва в системі світового господарства, міжнародної торгівлі товарами та послугами, міжнародних коопераційних зв'язків в галузі виробництва, руху капіталів та іноземних інвестицій, міжнародної міграції робочої сили, обміну в галузі науки та техніки, валютно-фінансових та кредитних відносин та економіки, збереження екології і зростання добробуту населення на кожному регіональному рівні.

Відповідно до законодавства України, а саме до Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», регіон – це територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [12].

Поняття «регіон» розглядають за двома підходами, зокрема: регіон як територія із характеристиками, обумовленими територіальною спільністю (територіально-географічний підхід); регіон як соціальна конструкція із набором спільних рис, де територія лише одна з них (соціоекономічний підхід) [10, с.13].

Згідно територіально-географічного підходу в Декларації щодо регіоналізму в Європі, ухвалена Асамблеєю європейських регіонів 4.12.1996 р. визначено регіон як територіальне утворення, яке сформовано у законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, та наділене політичним самоврядуванням [8].

Згідно соціоекономічного підходу в економічній літературі регіон визначено як відносно цілісна відтворювальна соціо-еколого-економічна система господарської території, самостійна в адміністративно-правовому відношенні, яка є складовою частиною країни, виділяється своїм економіко-географічним положенням, комплексом природних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, спеціалізацією і структурою господарства, спільністю екологічних проблем, а також високим рівнем внутрішніх соціально-економічних зв'язків [5, с. 29].

Еволюція теорій регіону відображає підвищення ролі нематеріальних цілей та факторів економічного розвитку, що все в більшій мірі відповідає моделі сталого розвитку.

Визначальним чинником мінімізації негативних наслідків інтеграції національної економіки у глобальну економіку стало ефективне використання регіональної специфіки, яка виражається в унікальних природно-кліматичних, історичних, культурних, економічних особливостях певного регіону. Співвідношення глобального і локального в сучасній науковій літературі називається глокалізація [5, с. 94].

Процеси глокалізації передбачають взаємоузгодження модернізації локальних культур із глобальною мультикультурною цивілізацією, відбувається конструктивне співробітництво та взаємозбагачення культур в рамках регіонів. Кожна локальність демонструє власні особливості входження в процес глобалізації, серед яких можна виокремити наступні: максимальна відкритість та некритичність, співіснування, адаптація та трансформація, повне заперечення.

Поєднання регіоналізації та глобалізації ускладнює функції регіону, зокрема зростає відповідальність місцевої влади, виникає необхідність комплексних стратегій, в основі яких – інновації. У результаті формується розуміння значимості врахування всього спектра ресурсів і зв'язків регіону, його матеріальних і нематеріальних переваг, у т.ч. творчого і культурного потенціалу.

Тенденція автономізації та підвищення ролі окремих регіонів у розвитку національних економік була зафіксована ще у 80-х рр. ХХ століття Дж.Нейсбітом, одним із засновників теорії «інформаційного суспільства». Так, відомий «парадокс Нейсбіта» констатує: «Чим вищим є рівень глобалізації, тим потужнішими стають її найдрібніші учасники».

Найяскравіше процеси глокалізації простежуються в рамках Європейського Союзу (ЄС), де пріоритетна роль регіону у забезпеченні національної конкурентоспроможності відображена у концепції «Європа регіонів». Регіони ЄС прагнуть до більшої участі в інтеграційних процесах, прагнуть самостійно визначати свою власну долю. В останні роки утворено багато організацій, покликаних представляти інтереси європейських регіонів у Брюсселі: Комісія регіонів, Зібрання регіонів Європи, Рада регіонів і громад Європи тощо. Підвищений інтерес до «Європи регіонів» обумовлений необхідністю подолання соціально-економічних диспропорцій в рамках ЄС, а також побоюванням майбутньої одноманітності ЄС [9, с. 10].

В Україні ж тільки приходять до розуміння ключової ролі регіону у забезпеченні національної конкурентоспроможності, формування регіону як самостійного учасника конкурентних відносин на національному та світовому рівнях в Україні знаходиться на початковому етапі. Це обумовлено такими причинами: 1) неоднозначність українського законодавства в цій сфері; 2) обмеженість регіонів у проведенні самостійної економічної політики; 3) усталені стереотипи централізованої планової економіки; 4) високий ризик дезінтеграції держави, що стало причиною зволікання із проведенням адміністративно-територіальної реформи.

Отже, першим напрямом розвитку визначено необхідність створити Комісію з питань розвитку регіонів України. Склад комісії може включати усіх керуючих за кожним регіоном, які повинні займатися подоланням соціально-економічних та екологічних диспропорцій регіонів.

Загалом, регіон в сучасному глобалізованому світі повинен мати не тільки соціально-економічні, але й еколого-соціальні орієнтири розвитку. Про невідкладність такої зміни орієнтирів світового розвитку свідчить

задекларована у 1992 році на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро концепція сталого розвитку регіону. Термін «сталий розвиток» введений у широкий вжиток Міжнародною комісією по навколишньому середовищу і розвитку у 1987 р. Концепція сталого розвитку має три основні центри спрямування цілей – Природа, Суспільство і Виробництво. Головними системними цілями сталого розвитку є економічна ефективність, економічна справедливість та екологічна цілісність, спрямовані на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди майбутнім генераціям людей.

Також в Законі України Про стимулювання розвитку регіонів визначено, що сталий розвиток регіонів досягається шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів на загальнодержавному та регіональному рівнях, максимально ефективного використання потенціалу регіонів в інтересах їх жителів та держави в цілому [12].

Другим напрямом розвитку визначено необхідність посилювати та дотримуватись умов сталого розвитку, які наведено нижче, а саме: посилення уваги ена людей, їх право на здорове і плідне життя в гармонії з природою; охорона довкілля є невід’ємним компонентом процесу розвитку, що не розглядається окремо від іншого; задоволення потреб розвитку й збереження навколишнього середовища; розвиток і збереження довкілля підтримується, ініціюється та мотивується для населення; зменшення розриву та подолання бідності в регіонах країни; вилучення або обмеження виробництва та споживання, які не сприяють відповідному регіону.

Висновки. За результатами дослідження узагальнено такі напрями розвитку, зокрема: обґрунтовано необхідність створення Комісії з питань розвитку регіонів України; посилення і дотримання умов сталого розвитку, а саме: посилення уваги на здоров’я і гармонійний стан населення; розвиток і збереження довкілля; задоволення потреб розвитку й збереження навколишнього середовища; подолання бідності в регіонах країни; вилучення або обмеження виробництва та споживання, які заважають розвитку регіону. Успішність та розвиток регіонів як головної стратегічної цілі розвитку при системному підході передбачає побудову суспільства в глобальному масштабі. Тому, розвиток зовнішньо-економічних зв’язків регіонів передбачає посилення інтеграційних процесів, вихід економічних відносин регіону як за межу своїх географічних кордонів, так і за межі держави. Успішний розвиток регіонів можливий лише за умови системної інтеграції у світове господарство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов В. Л. Мировая экономика [Текст]: учеб. пособие / В. Л. Абрамов. - 3-е изд. - М. : Дашков и К°, 2006. - 312 с.
2. Балабанов І.Т. Зовнішньоекономічні зв'язки [Текст]: навч. посібник / І.Т. Балабанов, А.І. Балабанов. – М.: Фінанси та статистика, 1998. – 512 с.
3. Брегеда А. Ю. Основи політології [Текст]: навч. посіб. / А. Ю. Брегеда. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К. : КНЕУ, 2000. - 312 с. - Режим доступу : <http://studentbooks.com.ua/content/view/125/78>.
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-15 [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Герасимчук З. В. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: [монографія] / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович. – Луцьк : ЛДТУ, 2002. – 248 с.
6. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності [Текст]: підручник / О. П. Гребельник. - К. : Центр навч. л-ри, 2004. - 384 с.
7. Дідківський М. І. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Текст]: навч. посіб. / М. І. Дідківський. - К. : Знання, 2006. - 462 с.
8. Декларація щодо регіоналізму в Європі від 04.12.1996 р. [Електронний ресурс] // Асамблея європейських регіонів. – Режим доступу: http://www.aer.eu/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/.dam/110n/ua/DR_UKRAINE%5B1%5D.pdf.
9. Європейський Союз – 50 років розвитку : [за ред. Безікович Г. А., Муратова О. М., Андронові А. В.] – Одеса: Одеська облдержадміністрація, 2007. – 55 с.
10. Єрмакова О.А., Козак Ю.Г. Зовнішньоекономічна діяльність регіону [Текст]: навчальний посібник / О.А. Єрмакова, Ю.Г. Козак – Одеса, 2013. – 332 с.
11. Закон України Про зовнішньоекономічну діяльність від 16.04.1991 № 959-ХІІ – [Електронний ресурс] - Закон Верховної Ради УРСР – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
12. Закон України Про стимулювання розвитку регіонів від 08.09.2005 № 2850-ІV – [Електронний ресурс] - Закон Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/2850-15>.
13. Одягайло Б. М. Міжнародна економіка [Текст]: навч. посіб. / Б. М. Одягайло. - 2-ге вид., випр. і доп. - К. : Знання, 2006. - 407 с.
14. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторгівельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль [Текст]: монографія. / Л.М. Пісьмаченко - Донецьк : Тов. «Юго-Вос-ток, Лтд», 2008. - 366 с.
15. Райсберг Б.А. Рыночная экономика [Текст]: учеб. пособие. / Б.А. Райсберг - 2-е изд., доп. и испр. - М., 1995. - 224 с.